

ЖИТТЄВИЙ ДОСВІД ДИТИНИ У КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається життєвий досвід дитини у контексті особистісно орієнтованої освіти, характеризуються шляхи його актуалізації та використання у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: особистісно орієнтоване навчання, життєвий досвід.

Реформування педагогічної освіти в Україні передбачає посилення уваги до розвитку особистості дитини як найвищої цінності суспільства, створення умов для розкриття її потенційних можливостей, самовираження у різних видах діяльності, виховання творчої індивідуальності. У зв'язку з цим пошуки вчених і педагогів-практиків спрямовуються на розробку нових перспективних технологій, які ґрунтуються на принципах рівності, справедливості, людяності як бажаної норми стосунків між людьми.

Особистісно орієнтоване навчання і виховання увібрало в себе найкращі наукові надбання у сфері „олюднення” педагогічних впливів на підростаюче покоління. Його гуманістичний напрям означає не тільки повагу до дитини, але й розуміння її самотності, визнання права бути собою, прийняття її особистісних запитів, цілей інтересів. В.Сухомлинський був переконаний у тому, що „немає жодної педагогічної закономірності, немає жодної істини, яка була б абсолютно однаковою для всіх дітей. Тому що практична педагогіка – це знання й уміння, не тільки доведені до ступеня майстерності, але й підняті до рівня мистецтва. Тому що виховувати людину – це передусім виховувати її душу, бачити й відчувати її індивідуальний світ” [7, с.422].

Серед багатьох факторів, які впливають на поступ до гуманної освіти, зорієнтованої на особистість, необхідно звернути увагу на створення таких умов, які б сприяли формуванню її „Я”, творчому розвитку, самореалізації, визначенню та вдосконаленню свого ставлення до самого себе, інших людей, довкілля, власної діяльності. У цьому контексті, актуальною є проблема активізації та використання життєвого досвіду дитини у педагогічному процесі.

Проблема досвіду завжди привертала і привертає увагу дослідників різних галузей знань: філософії, психології, соціології, педагогіки тощо. Зокрема, філософські праці присвячені вивченню ґносеологічних характеристик досвіду та їх вираження у процесі взаємодії Людини і Світу (Аристотель, Г. Гегель, А. Лой, Б. Рассел, Т. Титаренко); співвідношенню у його змісті раціональних, чуттєвих (Ф. Бекон, Дж. Локк, І. Кант), суб'єктивних та об'єктивних моментів (Гельвецій, М.Монтень, К. Юнг, Дж. Берклі). Сучасна філософія інтерпретує *досвід* як фактичне знання та його емпіричне узагальнення (А.Авернін); процес і результат соціалізації особистості (Л. Буєва); суб'єктивну форму освоєння світу (В. Іванов).

Психологічні характеристики досвіду розглядали такі вчені як Б. Анан'єв, Л. Анциферова, К. Платонов, С. Рубінштейн. Дослідження генезису, структури та функціонування досвіду належать О. Артем'євій, М. Холодній. Цінними є розвідки, у яких досвід виступає як важливий чинник формування особистості людини (К.Роджерс); один із компонентів її структури (Л. Воробйова, Т. Снегирьова), що об'єднує знання, уміння, навички, звички людини (К. Платонов).

У педагогічній науці акцентується увага на вивченні ефективності процесу засвоєння соціального досвіду (Г. Йолов); зумовленості змісту освіти змістовним наповненням соціального досвіду (І. Лернер); включенні життєвого досвіду особистості у навчально-виховний процес (В. Шульгіна, Т. Шацький, П. Юркевич та інші); його застосуванні як системоутворюючої основи особистісно орієнтованої освіти (А. Белкін, Є. Бондаревська, Н. Свініна, І. Якиманська).

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених життєвому досвіду особистості, досить часто навчання у загальноосвітній школі продовжує залишатись інформаційно-словесним, що зумовлює пошук нових методів та прийомів виховання та навчання, спрямованих на розвиток кожної особистості.

Завдання статті полягає у тому, щоб розглянути шляхи збагачення та використання життєвого досвіду дитини у навчальному процесі як основи її особистісного розвитку.

Науковці розглядають життєвий досвід як вітагенну інформацію, яка стала надбанням особистості та перебуває у резервах пам'яті у стані постійної готовності до актуалізації за адекватних ситуацій. Це своєрідний сплав думок, почуттів, оцінок, умінь, вчинків, які пережила людина і які мають для неї самодостатню цінність. Він складається з перших секунд життя і, постійно перебудовуючись, супроводжує до старості. Можна сказати, що життя – це тривалий життєвий досвід, у якому втілений унікальний процес розвитку особистості.

Визначено, що у межах когнітивного підходу до навчання складові життєвого досвіду дітей стають ілюстраціями до наукових понять, що впроваджуються у їхню свідомість. У життєвому досвіді учнів переважає хаотичний набір уявлень. Час від часу вчитель „перетрушує” це „зібрання”, щоб дістати з глибин пам'яті виховання необхідні для заняття почуття, спогади, образи. Потім за принципом асоціацій він „прив'язує” до них нові поняття, знання, закріпивши їх тим самим у довгочасній пам'яті дитини [6, с. 28].

Особистісно орієнтована освіта, яка підкреслює цінність особистості кожної дитини має забезпечувати цілеспрямоване перетворення соціального досвіду у досвід особистісний, завдяки залученню дитини до всього багатства людської культури. Як наголошувала Н.Вербицька: "Освіта має опиратися на культурно-історичний, життєвий і інші види досвіду тих, хто навчається, що забезпечує комплексний характер їхнього розвитку" [2, с. 15]. Звернення до життєвого досвіду ґрунтується на встановленні конструктивного співробітництва між учасниками процесу навчання, коли учень і вчитель виступають не тільки пасивними об'єктами учіння, але й є активним його суб'єктами. Тому завдання навчання полягає у тому, щоб виявити особливості суб'єктивного досвіду особистості дитини, створити умови для розкриття та розвитку її індивідуальних пізнавальних можливостей. „Думається не зміст освіти, а саме життєвий досвід зумовлює справжній смисл набутих знань, стає ціннісним надбанням особистості, який активно формує образ життя і професійну компетентність людини”, – відзначала вчена [2, с. 16].

Життєвий досвід поступово ускладнюється у результаті включення дитини до освітнього простору. Він є не тільки умовою і засобом її „навчання”, але й механізмом розвитку і саморозвитку індивідуальності. Як підкреслював К.Роджерс, особистість повніше всього виявляє себе у досвіді, який включає в себе події, їх сприймання, відчуття, впливи тощо, все те, що відбувається з людиною у даний момент життя. “Швидше «Я» та особистість виникає із досвіду, чим досвід тлумачити і викривлювати, щоб відповідав уявній структурі «Я», – вважав він [4, с. 239].

До життєвого досвіду дитини звертається учитель, спонукаючи її до нового знання. Ще Дж. Дьюї стверджував, що передача знань тільки шляхом повідомлення, забезпечує їх поверхове засвоєння, оскільки „крапля досвіду краща за тонну теорій, бо тільки він має життєвий сенс. Досвід, навіть дуже бідний, здатний творити і передавати велику кількість різних теорій, а теорію без досвіду навіть важко назвати теорією” [3, с. 117]. Він формується через безпосередню активну діяльність, яка дає можливість самостійно пізнати матеріал шляхом особистої участі у реальних ситуаціях. „Відбиток, який залишає власне, особисте усвідомлення, формує позицію людини набагато глибше ніж привнесене ззовні правило про те як має бути; так сформована позиція становить справжню норму оцінювання, яку докладають до подальшого досвіду”, – писав психолог [3, с. 187]. Тому, завчені стандарти, без їх особистісного переживання, будуть винятково символічні.

Оскільки дитина є носієм суб'єктивного досвіду, який набувається нею в основному поза навчанням, завдання вчителя полягає у виявленні особливостей цього досвіду та його застосування у навчально-виховному процесі. З цієї позиції важливими є думки І.Якиманської: ”Навчання – це не просте пізнання. Це суб'єктивно значуще осягнення світу, що наповнене для учня особистісними смислами, цінностями, ставленнями, зафіксованими у його суб'єктивному досвіді. Зміст цього досвіду має бути максимально використаний, збагачений науковим змістом і, якщо необхідно, перетворений під час навчального процесу” [8, с. 24-25].

Педагог повинен зрозуміти у палітрі досвіду дитини ті проблеми, які важливі для її розвитку, але які не усвідомлюються нею як особистісно значущі. “Моя турбота у тому і полягає, – писав Ш. Амонашвілі, – щоб допомогти дітям збагатитися життєвим досвідом дитинства, оскільки добре знаю: чим багатогранніше у дітей досвід дитинства, тим успішніше можна вплести у нього багатий досвід людства” [1, с. 11].

На думку В. Серикова, життєвий досвід дитини в процесі навчання перетворюється у особистісний досвід, який відображує її індивідуальні характеристики [5, с. 6]. Проте, на практиці цей досвід часто не враховується. Це зумовлене його специфікою, яка полягає в тому, що досвід набувається не в процесі предметної діяльності, а в процесі переживання якоїсь події, і відкладається у свідомості у вигляді висновків із пережитого як особистісного знання. „Ситуація – це подія, що ставить особистість в активну позицію”, – писав учений [5, с. 7]. Діяльність, яка організовується вчителем на уроці у вигляді вирішення певної задачі, є об'єктивним рухом

предметів, операцій, поетапної інтеріоризації заданих зразків. У цьому сенсі вона одна для всіх і висновок з неї буде для всіх спільним. Ситуація, подія – це завжди джерело особистісного досвіду, його оновлення, зустріч із іншою особистістю, культурою, яка деформує мислення і поведінку, розвиваючи їх. Вона завжди „чиясь”, є не фрагментом уроку, а життєвого шляху особистості, навіть якщо трапляється на уроці. Відтак, мова йде про сферу смислів і ставлень, оскільки учням пропонується діяльність, спрямована на пошук смислів [5, с. 7].

Отже, в умовах особистісно орієнтованої освіти важливе значення має життєвий досвід дитини, який є формою вияву її індивідуальності, внутрішньою картиною життєвого шляху. Йдучи назустріч вчителю дитина пропонує свій досвід, який він має прочитати, інтерпретувати, відповідно до пізнавально-виховних завдань та, якщо необхідно, перетворити. У процесі навчання отримані знання включаються у життєвий досвід дитини за умов створення ситуацій обміну досвідом, переміщення акцентів на духовне й особистісне становлення учнів, внаслідок чого педагогічна взаємодія набуває ціннісного характеру.

Література

1. Амонашвили Ш. Как живете, дети? / Ш.Амонашвили / Книга для чтения, 2-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 175 с.
2. Вербицкая Н.О. Образование взрослых на основе их жизненного (витагенного) опыта / Н.О.Вербицкая // Педагогика. – 2002. – №6. – С.14-19.
3. Дьюї Дж. Демократія і освіта. – / Дж.Дьюї. – К.: Академвидав, 2002. – 252 с.
4. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ. / Общ. ред. и предисл. Исениной Е.И. / К.Р. Роджерс. – М.: Издательская группа “Прогресс”, „Универс”, 1994. – 480 с.
5. Сериков В.В. Личностно развивающее образование: мифы и реальность / В.В. Сериков // Педагогика. – 2007. – №10. – С.3-12.
6. Свинина Н.И. Жизненный опыт учащихся в контексте личностно ориентированного образования / Н.Г.Свинина // Педагогика. – 2001. – №7. – С.27-31.
7. Сухомлинський В.О.Вибрані твори: У 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1976. – т.2. – 422 с.
8. Якиманская И.С. Развивающее обучение / И.С.Якиманская. – М.: Педагогика, 1979. – 144 с.

Verhunova V.S.

CHILD KNOWLEDGE OF LIFE IN THE CONTEXT OF PERSONALITY ORIENTED EDUCATION

The author considers the life experience in the context of personality-oriented teaching with latter's orientation on personality's development. The article analyses the possibilities for acquisition of this experience and its use in teaching process.

Keywords: *personality oriented education, knowledge of life.*

Стаття надійшла до редакції 02.04.2009 р.